

Profetie in de vroege kerk¹

1 Dit artikel is een bewerking van drs. G. van den Brink, *De geest van profetie in de vroege kerk*, <https://www.studiebijbel.nl/artikel/1000227-de-geest-van-profetie-in-de-vroege-kerk.html>. Ik heb Van den Brink kritisch gevolgd, veel letterlijk overgenomen maar ook een aantal keren zijn conclusies genuanceerd, anders verwoord en / of beter proberen te onderbouwen. Ook heb ik alle bronteksten opnieuw vertaald.

WE ONDERZOEKEN IN DIT ARTIKEL WAT MEN ONDER PROFETIE VERSTOND IN DE TIJD VAN DE APOSTOLISCHE VADERS. DIT IS EEN VERZAMELNAAM VOOR DE AUTEURS VAN EEN AANTAL GESCHRIFTEN, DIE ACTIEF WAREN TUSSEN 70 EN 160 N.CHR.; DE MEESTEN VAN HEN HEBBEN NOG ÉÉN OF MEER VAN DE TWAALF APOSTELEN GEKEND. HET ZIJN GESCHRIFTEN DIE DE BEDOELING HEBBEN HET GETUIGENIS VAN DE APOSTELEN ONGESCHONDEN TE BEWAREN EN DOOR TE GEVEN.

Ignatius

We beginnen bij Ignatius, die sinds 70 n.Chr. bisschop van Antiochië was. Hij werd in 110 n.Chr. in Rome als martelaar door de wilde dieren verscheurd. Als gevangene onderweg naar Rome schrijft hij o.a. een brief aan de gemeente van Filadelfia, waaruit we het volgende citeren (7:1-2):

'Ook al hebben sommigen mij als een zwak mens willen verleiden, de Geest die van God komt laat zich niet verleiden. Want Hij weet vanwaar Hij komt en waar Hij heen gaat, en Hij brengt het verborgene aan het licht. Ik heb te midden van hen uitgeroepen, ik sprak met een luide stem, de stem van God: 'Houdt vast aan de bisschop en aan het college van oudsten en aan de diakenen'. Sommigen spraken het vermoeden uit dat ik dit zei omdat ik van tevoren wist dat sommigen zich hadden afgescheiden. Maar Hij om wie ik gevangen ben is mijn getuige dat ik het niet van een mens vernomen heb. De Geest echter verkondigde en zei: 'Doet niets zonder de bisschop, bewaart uw lichaam als een tempel van God, hebt de eendracht lief, ontvlucht de scheuringen, wordt navolgers van Jezus Christus, zoals Hijzelf [navolger is] van zijn Vader'.

Ignatius beschouwt de woorden die hij heeft uitgesproken

heel duidelijk als direct door God of de Geest ingegeven woorden. Hij zegt 'de Geest verkondigde en zei', m.a.w. zo spreekt de Geest! Verder zegt hij dat hij als mens deze woorden doorgaf 'met een luide stem, de stem van God'. Vaak wordt het door de Geest gedreven spreken beschreven als een activiteit die met stemverheffing plaatsvindt. Dit gebeurt doorgaans, zoals ook hier, 'te midden van hen', d.w.z. te midden van de verzamelde gelovigen, oftewel tijdens de samenkomst.

Polycarpus

Vervolgens kijken we naar Polycarpus van Smyrna. In het jaar 155 werd Polycarpus, bisschop van Smyrna (= het huidige Izmir in Turkije), op zijn oude dag - hij was 86 jaar oud - gearresteerd om de marteldood te ondergaan. Er is daarvan een ooggetuigenverslag bewaard gebleven. Op verzoek van de gelovigen uit Filomelion in Frygië verstuurdde de christenen van Smyrna dit verslag als rondzendbrief. Als Polycarpus te horen heeft gekregen dat hij voor de wilde dieren zal worden geworpen, wil hij Smyrna niet verlaten, maar gaat hij op >>

aanraden van vrienden naar een klein buitenverblijf niet ver van de stad. Daar deed hij niets anders dan met nog een paar anderen ‘dag en nacht bidden voor allen en voor de gemeenten over de gehele wereld, zoals hij gewend was’. Drie dagen voordat hij gevangen werd genomen, kreeg hij, toen hij weer aan het bidden was - zo schrijft de auteur van het verslag - een gezicht, een visioen, waarin hij zag dat zijn hoofdkussen in brand stond. Hij keerde zich tot zijn vrienden en zei: ‘Ik moet levend verbrand worden’ (*Martyrium Polycarpi* V). Als de dag van zijn berechting aangebroken is en hij veroordeeld wordt, blijken de dierenfeesten afgelopen te zijn en wordt besloten dat Polycarpus levend verbrand moet worden. De auteur van het verslag is hierover niet verbaasd en brengt dit als volgt onder woorden:

*Het gezicht moest immers uitkomen dat hem verschenen was betreffende het hoofdkussen dat hij had zien branden toen hij in gebed was, en hij richtte zich tot de gelovigen die bij hem waren, op profetische wijze: ‘ik moet levend verbrand worden’ (*Martyrium Polycarpi* XII).*

Didachè

Ook de *Didachè* of de ‘Leer van de twaalf apostelen’, geschreven in Syrië, ongeveer 100, geeft ons inzicht in de vroegchristelijke profetie, of beter gezegd in de werkwijze van de

vroegchristelijke profeten. Dit geschrift wil laten zien hoe de twaalf apostelen de grote opdracht van Jezus ‘Gaaf dan heen, maakt alle volken tot discipelen’ (Mat.28:19), in praktijk brengen. Aan de kwestie van de profeten worden drie paragrafen besteed (*Did.*XI-XIII). Het betreft hier rondreizende profeten, zoals blijkt uit zinnen als ‘ieder die komt in de naam van de Heer moet ontvangen worden’ (XIII 1) en ‘als hij die bij u komt op doorreis is, helpt hem dan zoveel u kunt’ (XII 2).

De profeten hebben in deze tijd een opvallend hoge positie. De gelovigen moeten zich volgens de auteur van de *Didachè* houden aan vast voorgeschreven gebeden, maar de profeten zijn vrij en mogen bidden zoals ze willen (X 7). De profeten mogen als ze door de Geest spreken niet beproefd worden: die zonde zal de gelovigen niet vergeven worden (XI 7). Anderzijds staat er ook een uitspraak als ‘niet ieder die door de Geest spreekt, is een profeet, maar [alleen] als hij het gedrag van de Heer vertoont. Want aan zijn gedrag zal de valse profeet en de profeet worden gekend’ (XI 8). De gemeente moet een profeet onderhouden als deze zich ter plaatse wil vestigen (XIII 1-2). Ook krijgen de profeten de tienden van de opbrengst van de wijnpers, de dorsvloer, runderen en schapen, ‘want zij zijn uw hogepriesters’ (XIII 3). Pas als er geen profeet aanwezig is, mogen de tienden naar de armen gaan (XIII 4). Als met be-

trekking tot oudsten en diakenen gezegd wordt *'minacht hen niet, want ze zijn geëerd bij u evenals de profeten en leraren'*, blijkt hieruit overduidelijk dat de dienst van profeet en leraar in Syrië meer aanzien genoten dan die van oudste en diaken.

De *Didachè* spreekt over een profeet als iemand *'die in de Geest spreekt'* (XI 7,8,9,12). Dat is het kenmerkende van een profeet; aan dit spontaan direct door de Geest gedreven spreken is de profeet te herkennen. Het is duidelijk voor een ieder duidelijk wanneer de profeet in de Geest spreekt, hoewel hier niet gezegd wordt hoe. Spreekt hij misschien met stemverheffing, zoals we bij Ignatius zagen, of leidt hij zijn boodschap in met *'dit zegt de Heilige Geest'*, zoals Agabus in Hand.21:11? Inhoudelijk worden er in de *Didachè* geen profetische uitspraken geciteerd, hoogstens een oproep om geld te geven aan behoeftigen (XI 12). Ook hier dus geen leerstellige openbaringen, maar een enkele praktische uitspraak die dat moment van belang is voor een goed verloop van het gemeentelven.

Hermas

Het vierde geschrift waarin wij het een en ander over het functioneren van de gave van profetie tussen 70 en 160 te weten komen, is de *'Pastor Hermae'*, oftewel de *'Herder van Hermas'*. Het boek is tussen 100 en 150 n.Chr door Hermas in Rome geschreven.

Evenals Ignatius noemt Hermas zichzelf geen profeet, maar hij beweert wel verschillende profetische boodschappen door middel van visioenen en openbaringen te hebben ontvangen (*Visio II-IV*). Dat hij zich geen profeet noemt, komt omdat we hier geen profeten ontmoeten die met naam en toenaam worden genoemd, maar we worden hier geconfronteerd met het verschijnsel dat wel *gemeenteprofetie* wordt genoemd.

Dat houdt in dat gewone gelovigen in de samenkomst met de Heilige Geest vervuld worden en vervolgens een profetie uitspreken. We lezen hierover in *Mandata* (=Geboden) hfdst. XI van de Herder van Hermas. Van de geest van de profeet wordt gezegd dat hij *'alles spontaan spreekt'* (*Mandata XI 5*). Even verder lezen we:

'Ook spreekt de Heilige Geest niet wanneer men hem wil laten spreken, maar dan spreekt hij wanneer God zelf wil dat hij spreekt' (*Mand.XI 8*).

Dan volgt een opmerkelijke beschrijving van gemeenteprofetie in de tweede eeuw. Hermas verwoordt dit als volgt:
Wanneer nu een mens die de Geest van God heeft, naar een samen-

komst gaat van rechtvaardige mensen die geloof hebben in de Geest van God, en uit de samenkomst van die mensen stijgt een gebed op tot God, dan vervult de engel van de profetische Geest (=G/geest van profetie?) die in hem is die mens, en wanneer die mens vervuld is met de Heilige Geest, spreekt hij tot de menigte, zoals de Heer wil (Mand. XI 9).

Het is daarbij van belang te zien dat Hermas begint met *'wanneer nu een mens die Gods Geest heeft, naar een samenkomst gaat'* en vervolgens *'wanneer die mens vervuld is met de Heilige Geest, spreekt hij ...'*. Het vervuld worden met de Geest betekent dus niet dat die mens daaraan voorafgaand van de Geest verstoken was. De man die God laat spreken als een profeet is onder de voortdurende leiding en invloed van de Geest. Deze leiding van de Geest maakt hem geschikt om te spreken zoals de Heer wil op het moment dat hij vervuld wordt met de Geest van profetie.

Er is nog een tweede belangrijk element in deze woorden van Hermas, namelijk als hij zegt: *'wanneer een mens gaat naar een samenkomst van rechtvaardige mensen'*. De profetie wordt niet in het geheim, in een hoekje (*Mand.XI 13*) tot een privé-groepje gesproken, maar in het midden van de gehele verzamelde gemeente. Profetie heeft de hele gemeente nodig om goed te functioneren. De Heilige Geest is permanent in de gemeente, in alle gelovigen, aanwezig. En deze voortdurende aanwezigheid van de Geest maakt de één geschikt om te spreken als profeet en maakt de ander klaar om te bidden. Deze twee gaan volgens Hermas samen op. Het spreken van de profeet gebeurt hier als de voltallige gemeente in gebed is tot de Heer. Het gebed van de gemeente opent de weg voor het spreken van de Geest. De Geest vervult één van hen, die dan woorden spreekt zoals de Heer wil. Het is een direct door de Geest gegeven (geïnspireerd?) spreken.

De gemeente en de profeet hebben, blijkens deze beschrijving, dezelfde gave van de Geest, en daarom kan elk lid van de gemeente met de Geest vervuld te worden om te spreken zoals de Heer wil. Profeten vormen bij Hermas geen aparte klasse.

Dan moeten we nog een moment stilstaan bij de inhoud van de profetieën in de *Herder van Hermas*. De profetieën in dit geschrift beogen op te roepen tot een goede christelijke geloofswandel. Dus ook hier geen leerstellige openbaringen, geen toevoegingen aan de Schrift.

Profeet of valse profeet

Een onderwerp dat in de tijd van de apostolische vaders veel aandacht krijgt, is het onderscheid tussen echt en onecht. Hoe kan echte van valse profetie onderscheiden worden? Wanneer spreekt een profeet uit zichzelf en wanneer uit God? Zowel de *Didachè* als de *Herder van Hermas* gaan hier uitvoerig op in. We geven een korte samenvatting. Er werden in de vroege kerk verschillende criteria gehanteerd om echt van onecht te onderscheiden, namelijk:

1. de leer die iemand verkondigt;
2. de vraag of de profetie wel of niet in vervulling gaat;
3. de levenswandel van de profeet;
4. het onderscheiden van de geest die in de profeet werkt.

De eerste twee criteria, de leer en de vervulling van de profetie, komen in de tijd van de apostolische vaders bijna niet voor, aangezien de profetieën niet op leerstellig vlak liggen en zelden een voorspellende inhoud bevatten. Of de profetie wel of niet uitkomt, is bovendien een weinig functioneel criterium op het moment dat de profeet profeteert. Met name het derde criterium, de levenswandel van de profeet, krijgt alle aandacht. Het gedrag van de profeet moet overeenkomstig de leer zijn, die hij verkondigt. Zo lezen we in de *Didachè*: 'Niet ieder die door de Geest spreekt, is een profeet, maar als hij het gedrag van de Heer vertoont. Want aan zijn gedrag zal de valse profeet en de profeet worden gekend' (XI 8). En verder: 'Iedere profeet, die de waarheid leert, is een leugenprofeet als hij niet doet wat hij leert' (XI 10). Vervolgens moet er sprake zijn van volledige onbaatzuchtigheid. Zo stelt de *Didachè* dat als een profeet om geld vraagt, hij een leugenprofeet is (XI 12).

Ook Hermas benadrukt het criterium van de levenswandel. Men ziet in de ware profeet de vrucht van de Geest: hij is nederig, rustig en zachtmoedig, hij onthoudt zich van alle kwaad en van een ijdel werelds verlangen, en hij gedraagt zich als de minste van alle mensen (*Mand.XI 8*). De valse profeet daarentegen heeft ambities, hij verhoogt zichzelf en wil vooraan zitten. En het ergste is, hij neemt geld aan voor zijn profetieën (*Mand.XI 12*). Maar het gaat nog verder. Ook aan zijn gedrag in de gemeente is te zien of een profeet goed of slecht is (*Mand.XI 13*): de valse profeet mijdt rechtvaardige mensen, maar trekt op met tweeslachtigen en leeghoofden. Een belangrijk detail wordt hier toegevoegd: 'hij profeteert voor hen in een hoekje'. De samenkomsten van de leugenprofeet en zijn volgelingen zijn privé en niet algemeen toegankelijk. De ware profetie gebeurt echter, zoals we al zagen, te

midden van de verzamelde gemeente. Een heel belangrijk verschil is ook dat de leugenprofeet antwoordt aan mensen die hem vragen stellen (*Mand.XI 8,13*), d.w.z. hij pretendeert de profetische gave voortdurend tot zijn beschikking te hebben, terwijl de ware profeet niet spreekt wanneer mensen dat willen, maar op het moment wanneer de Heer dat wil (*Mand. XI 9*).

Onderscheiden of ontmaskeren van geesten

Maar uniek voor Hermas is het vierde criterium, het onderscheiden van de geest van de profeet. De ontmaskering van de leugenprofeet beschrijft Hermas als volgt:

'Wanneer hij komt in de samenkomst vol met rechtvaardige mensen die de Geest van God hebben, en een gebed stijgt van hen op, wordt die man leeg gemaakt en de aardse geest vlucht uit angst van hem weg en die man verstomt en wordt geheel verpletterd omdat hij niets kan zeggen' (*Mand.XI 14*).

Hermas is de enige onder de apostolische vaders die een beoordeling van de profeet kent op het moment van profeteren. Dit 'onderscheiden van de geesten' moet de toets op basis van de levenswijze aanvullen. De levenswandel is dus geen doorslaggevend criterium, omdat het uiteindelijk de geest in de man is die hem tot een leugenprofeet maakt. Merkwaardig is overigens dat er niet een ontmaskering plaatsvindt op grond van wat de valse profeet zegt. Volgens Hermas is de *loutere aanwezigheid van geestvervulde en biddende gelovigen* voldoende om hem door de mand te laten vallen, oftewel hem te doen verstommen.

Als iemand 'vervuld met de Geest' een profetie uitspreekt, is er sprake van een 'geestelijk mens', iemand die geheel door de Geest bepaald wordt. Zo iemand kan niet door anderen beoordeeld worden in wie de Geest op dat moment niet in die mate werkt (1Kor.2:15). De enige toets die hier kan plaatsvinden is door een ander 'geestelijk mens' of een gemeenschap van geestelijke mensen. Dit is wat Hermas zegt. De Geest van God werkt niet door één enkele persoon, maar door de hele gemeente.

Profeet en leraar

Het onderscheid tussen profeet en leraar is heel duidelijk. Een profeet spreekt niet vanuit de Schriften, maar direct door de Geest geïnspireerd vanuit het hart en alleen op het moment wanneer de Heer dat wil.

Wat betreft het gezag van het profetisch spreken, is duidelijk dat het spreken van de profeet geen concurrentie betekende voor het apostolisch gezag, zoals dat in de verkondiging van apostelen en ooggetuigen in deze tijd in zo hoog aanzien stond. Ten eerste omdat de inhoud van het profetisch spreken doorgaans niet algemeen leerstellig is, maar specifiek en praktisch van aard is, gericht op de levenspraktijk van de gelovigen. Ten tweede is uit de enorme aandacht die er in

deze vroege tijd is voor het beoordelen van echte en onechte profetie duidelijk dat deze vroegchristelijke profeten niet het onaantastbaar gezag genieten van de oudtestamentische profeten. Dat gezag is in de vroege kerk voorbehouden aan het 'Woord van de Heer' en de prediking van apostelen en ooggetuigen, die kunnen getuigen van de woorden en werken van Jezus Christus. Die verkondiging is opgetekend in de evangeliën en de brieven van het Nieuwe Testament. ■

